

Kohtulahendite kogumik

EUROOPA KOHTU OTSUS (esimene koda)

9. september 2021 *

Eelotsusetaotlus – Õigusalane koostöö tsiviilasjades – Pärimisasjad – Määrus (EL) nr 650/2012 – Artikli 3 lõike 1 punkt b – Mõiste „pärimisleping“ – Kohaldamisala – Leping omandi ülemineku kohta surma korral – Artikli 83 lõige 2 – Kohaldatava õiguse valik – Üleminekusätted

Kohtuasjas C-277/20,

mille ese on ELTL artikli 267 alusel Oberster Gerichtshofi (Austria kõrgeim üldkohus) 27. mai 2020. aasta otsusega esitatud eelotsusetaotlus, mis saabus Euroopa Kohtusse 24. juunil 2020, menetluses, mille algatas

UM,

menetluses osalesid:

HW kui ZLi pärandi hooldaja,

Marktgemeinde Kötschach-Mauthen,

Finanzamt Spittal Villach,

EUROOPA KOHUS (esimene koda),

koosseisus: koja president J.-C. Bonichot, kohtunikud L. Bay Larsen, C. Toader (ettekandja), M. Safjan ja N. Jääskinen,

kohtujurist: J. Richard de la Tour,

kohtusekretär: A. Calot Escobar,

arvestades kirjalikku menetlust,

arvestades seisukohti ja Euroopa Kohtu küsimustele antud vastuseid, mille esitasid:

- UM, esindaja: *Rechtsanwalt* A. Wittwer,
- Saksamaa valitsus, esindajad: J. Möller, M. Hellmann ja U. Bartl,

* Kohtumenetluse keel: saksa.

– Hispaania valitsus, esindaja: J. Rodríguez de la Rúa Puig,
– Euroopa Komisjon, esindajad: M. Heller ja M. Wilderspin,
olles 1. juuli 2021. aasta kohtuistungil ära kuulanud kohtujuristi ettepaneku,
on teinud järgmise

otsuse

- 1 Eelotsusetaotlus puudutab küsimust, kuidas tõlgendada Euroopa Parlamendi ja nõukogu 4. juuli 2012. aasta määruse (EL) nr 650/2012, mis käsitleb kohtualluvust, kohaldatavat õigust ning otsuste tunnustamist ja täitmist, ametlike dokumentide vastuvõtmist ja täitmist pärimisasjades ning Euroopa pärimistunnistuse loomist (ELT 2012, L 201, lk 107) (edaspidi „pärimismäärus“), artikli 3 lõike 1 punkti b ja artikli 83 lõiget 2.
- 2 Taotlus on esitatud Saksa kodaniku UMi algatatud menetluses seoses nõudega kanda kinnistusraamatusse Austrias asuva kinnisasja omandiõigus.

Õiguslik raamistik

Liidu õigus

- 3 Pärimismääruse põhjendused 9, 11, 14 ja 49 on sõnastatud järgmiselt:

„(9) Käesoleva määruse kohaldamisalasse peaksid kuuluma kõik tsiviilõiguslikud pärimisega seotud aspektid, st varaesemete, õiguste ja kohustuste mis tahes vormis üleminek surma korral, olenemata sellest, kas tegemist on üleminekuga surma puhuks tehtud korralduse alusel või üleminekuga seadusjärgse pärimise teel.

[...]

(11) Käesolevat määrust ei peaks kohaldama muudele tsiviilõiguse valdkondadele peale pärimise. Selguse huvides tuleks mitmed küsimused, mida võib seostada pärimisega, sõnaselgelt käesoleva määruse kohaldamisalast välja jätta.

[...]

(14) Käesoleva määruse kohaldamisalast tuleks välja jätta õigused ja varaesemed, mis tekivad või lähevad üle muul viisil kui pärimise teel, näiteks kinke teel. [...]

[...]

(49) Pärimisleping on surma puhuks tehtud korralduse üks vorm, mille nõuetekohasus ja vastuvõtmine on liikmesriigiti erinev. Selleks et muuta lihtsamaks pärimislepingu tulemusena omandatud pärimisõiguste heakskiitmine liikmesriikides, tuleks käesolevas määruses kindlaks määrata, milline õigus reguleerib niisuguste lepingute nõuetekohasust, sisulist kehtivust ning siduvust lepinguosalistele, sealhulgas lepingute lõpetamise tingimusi.“

4 Määruse artiklis 1 „Kohaldamisala“ on sätestatud:

„1. Käesolevat määrust kohaldatakse pärimisele. [...]

2. Käesoleva määruse kohaldamisalast jäetakse välja:

[...]

g) õigused ja varaesemed, mis tekivad või lähevad üle muul viisil kui pärimise teel, näiteks kinkimine, ühine vara, mis läheb üle üleelanud isikule, pensioniskeemid ning kindlustus- ja muud samalaadsed lepingud, ilma et see piiraks artikli 23 lõike 2 punkti i kohaldamist;

[...]

l) kinnis- või vallasasjaõiguse registrisse kandmine, sealhulgas kande tegemise õiguslikud nõuded, ning õiguse registrisse kandmise või kandmata jätmise õiguslikud tagajärjed.“

5 Sama määruse artikli 3 „Mõisted“ lõikes 1 on sätestatud:

„1. Käesolevas määruses kasutatakse järgmisi mõisteid:

a) „pärimine“ – isiku vara, õiguste ja kohustuste mis tahes vormis üleminek tema surma korral, olenemata sellest, kas üleminek toimub surma puhuks tehtud korralduse alusel või seadusjärgse pärimise teel;

b) „pärimisleping“ – leping, sealhulgas vastastikusest testamendist tulenev kokkulepe, millega vastutasu eest või ilma selleta luuakse, muudetakse või lõpetatakse õigusi ühe või mitme lepinguosalise tulevase pärandi suhtes;

[...]

d) „surma puhuks tehtud korraldus“ – testament, ühine testament või pärimisleping;

[...]“.

6 Pärimismääruse III peatükk „Kohaldatav õigus“ sisaldab selle määruse artikleid 20–38.

7 Määruse artiklis 21 „Üldreegel“ on sätestatud:

„1. Kui käesolevas määruses ei ole sätestatud teisiti, kohaldatakse pärimisasjale tervikuna selle riigi õigust, kus asus surnu harilik viibimiskoht tema surma hetkel.

2. Kui erandina on juhtumi kõigist asjaoludest tulenevalt selge, et surma ajal oli surnu ilmselgelt tihedamalt seotud teise riigiga kui sellega, mille õigus kohalduks lõike 1 kohaselt, kohaldatakse pärimisele selle teise riigi õigust.“

- 8 Sama määruse artikli 22 „Õiguse valik“ lõigete 1 ja 2 kohaselt:

„1. Isik võib pärimisasjale kui tervikule kohaldatavaks õiguseks valida selle riigi õiguse, mille kodanik ta on valiku tegemise ajal või surma hetkel.

[...]

2. Valik tehakse sõnaselgelt surma puhuks tehtud korralduse vormis või see peab nähtuma kõnealuse korralduse tingimustest.“

- 9 Määruse artikli 83 „Üleminekusätted“ lõikes 2 on ette nähtud:

„Kui surnu oli enne 17. augustit 2015 valinud oma pärandile kohaldatava õiguse, on valik kehtiv, kui see vastab III peatükis sätestatud tingimustele või kui valik on kehtiv rahvusvahelise eraõiguse sätete kohaldamisel, mis kehtisid valiku tegemise ajal riigis, kus oli surnu harilik viibimiskoht, või mis tahes riigis, mille kodakondsus surnul oli.“

Austria õigus

- 10 Tsiviilseadustiku (Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch) § 956 oli põhikohtuasjas kohaldatavas redaktsioonis sõnastatud järgmiselt:

„Kinge, mille täitmine peaks toimuma alles pärast kinkija surma, kehtib ettenähtud vorminõuete täitmise korral nagu annak. Seda kinget käsitatakse lepinguna ainult juhul, kui kingisaaja võttis kinke vastu, kinkija loobus sõnaselgelt kinkelepingust taganemise õigusest ja kingisaaja sai kätte sellekohase kirjaliku dokumendi.“

- 11 Notariaalakte käsitleva seaduse (Notariatsaktsgesetz) § 1 lõike 1 punkti d kohaselt oleneb kinkelepingu kehtivus juhul, kui tegelikku üleandmist ei toimu, tehingu notariaalsest vormistamisest.

- 12 Kinnistusraamatu seaduse (Grundbuchsgesetz) §-s 26 on sätestatud:

„(1) Kandeid ja eelmärkeid võib teha ainult dokumentide alusel, mis vastavad nende kehtivuseks ette nähtud vorminõuetele.

(2) Asjaõiguse omandamise või muutmise kande aluseks olevad dokumendid peavad rajanema kehtival õiguslikul alusel.“

- 13 Austria kohtunikuabi seaduse (Rechtspflegergesetz) §-s 2 on ette nähtud:

„Kohtuametniku võib määrata kohtunikuabiks ühes või mitmes järgmistest valdkondadest: [...]

3. kinnistusraamatu ja laevakinnistusraamatu asjad;

[...]“.

14 Selle seaduse § 16 lõikes 2 on sätestatud:

„Kohtuniku lahendada jäävad alati:

[...]

6. asjad, milles tuleb kohaldada välisriigi õigust.“

Põhikohtuasi ja eelotsuse küsimused

- 15 Euroopa Kohtule esitatud toimikust nähtub, et 22. juulil 1975 nägi UMi isa lepinguga ette, et teatud tingimustel läheb tema surma korral tema pojale ja viimase toonasele abikaasale üle Austrias asuva maatüki omand – kummalegi pärijale sellest pool – koos kõigega, mis on tema surma hetkeks ehitatud sellele maatükile. Lepingu suhtes kohaldatavaks õiguseks oli määratud Austria õigus ja selle sõlmimise ajal oli kõigi lepingupoolte alaline elukoht Saksamaal.
- 16 Lepingus ette nähtud tingimuste hulgas olid muu hulgas UMi isa kohustus ehitada lepingu sõlmimisele järgnenud kümne aasta jooksul kahepereelamu ning tõik, et UM ja tema abikaasa peavad olema endiselt abielus ja viimane peab olema endiselt elus. Vastupidiseks juhiks nägi leping ette, et UM on ainus pärija. UMi isa andis samuti loa kanda omandi üleminek Austria kinnistusraamatusse, kui esitatakse ametlik surmatunnistus ja tõend, et üleandmise täideviimiseks nõutavad tingimused on täidetud. UMi isa suri 13. mail 2018 Kölnis (Saksamaa), selleks ajaks olid UM ja tema abikaasa abielu lahutanud ning tema abikaasa oli seejärel surnud.
- 17 Pärimismenetlus algatati Amtsgericht Kölnis (Kölni esimese astme kohus, Saksamaa), mis oli UMi isa viimane elukoht.
- 18 UM, kes väitis, et tema isa surma hetkel oli ta ainus ülalmainitud lepingu alusel soodustatud isik, palus pädeval Bezirksgericht Hermagoril (Hermagori esimese astme kohus, Austria) kanda kinnistusraamatusse tema omandiõigus põhikohtuasjas kõne all olevale kinnisasjale. Selle kohtu Rechtspfleger (kohtunikuabi, Austria), kes vastutas UMi taotluse läbivaatamise eest, leidis, et kohaldatav õigus on Austria õigus, ning jättis taotluse rahuldamata, kuna puudusid tõendid põhikohtuasjas kõne all oleva lepingu tingimuste täidetuse kohta.
- 19 Landesgericht Klagenfurt (liidumaa kohus Klagenfurtis, Austria) jättis selle otsuse muutmata põhjendusel, et esiteks pärimismäärus ei ole kohaldatav, kuna lepingus on kohaldatavaks õiguseks valitud Austria õigus, ning teiseks, et kinnisasja üleandmine surma puhuks sõlmitud kinklepingu alusel ei saa toimuda ilma, et oleks tõendatud elamu ehitamine, nagu lepingus ette nähtud.
- 20 UM esitas eelotsusetaotluse esitanud Oberster Gerichtshofile (Austria kõrgeim üldkohus) selle otsuse peale kassatsioonkaebuse.
- 21 Eelotsusetaotluse esitanud kohus märgib, et enne, kui ta saab põhikohtuasjas vastata küsimusele kohtunikuabi sisulise pädevuse kohta, peab ta omal algatusel tõstatama küsimused, kas Austria õiguse valimine surma puhuks sõlmitud omandi ülemineku lepingule on kehtiv ja kas pärimismäärus on sellele lepingule kohaldatav.

- 22 Nimetatud kohus leiab, et pädevale kinnistusraamatut pidavale kohtule esitatud dokumendid võimaldavad järeldada, et Austria õiguse kriteeriumide kohaselt sõlmiti UMi kasuks omandi ülemineku leping surma puhuks. Ta kahtleb aga, kas see tehing kuulub pärimismääruse kohaldamisalasse ja kas selle võib kvalifitseerida „pärimislepinguks“ selle määruse artikli 3 lõike 1 punktide b ja d tähenduses.
- 23 Jaatava vastuse korral leiab eelotsusetaotluse esitanud kohus seoses lepingu poolte valitud Austria õiguse kohaldamisega, et pärimismääruse üleminekusätted on kohaldatavad, kuid tal on kahtlusi sama määruse artikli 83 lõike 2 tõlgendamise osas, täpsemalt selles, mis puudutab pärimislepingu poolte valitud kohaldatavat õigust.
- 24 Neil asjaoludel otsustas Oberster Gerichtshof (Austria kõrgeim üldkohus) menetluse peatada ja esitada Euroopa Kohtule järgmised eelotsuse küsimused:
- „1. Kas [pärimis]määruse artikli 3 lõike 1 punkti b tuleb tõlgendada nii, et pärimislepinguna selle sätte tähenduses tuleb käsitada surma puhuks sõlmitud kinkelepingut, mille pooled on kaks Saksamaa kodanikku, kelle alaline elukoht on Saksamaal, ja mille ese on Austrias asuv kinnisasi, kui lepingu kohaselt tekib kingisaajal pärast kinkija surma pärandi suhtes võlaõiguslik nõudeõigus kanda ta selle kinkelepingu ja kinkija surmatunnistuse alusel omanikuna kinnistusraamatusse, ilma et pärimisasja menetlemiseks pädev kohus peaks tegema täiendavaid toiminguid?
2. Kui sellele küsimusele vastatakse jaatavalt:
- Kas [pärimis]määruse artikli 83 lõiget 2 tuleb tõlgendada nii, et see reguleerib ka seoses kinkelepinguga surma puhuks enne 17. augustit 2015 sõlmitud kohaldatava õiguse valiku kokkuleppe kehtivust, kui asjaomane kinkeleping on kvalifitseeritav pärimislepinguna [pärimis]määruse artikli 3 lõike 1 punkti b tähenduses?“
- 25 Olles otsustanud teha otsuse kohtuistungit korraldamata vastavalt oma kodukorra artikli 61 lõikele 1, esitas Euroopa Kohus pooltele ja Euroopa Liidu Kohtu põhikirja artiklis 23 nimetatud huvitatud isikutele mitu küsimust, millele vastasid UM, Saksamaa ja Hispaania valitsus ning Euroopa Komisjon.

Eelotsuse küsimuste analüüs

Esimene küsimus

- 26 Esimese küsimusega soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt teada, kas pärimismääruse artikli 3 lõike 1 punkti b tuleb tõlgendada nii, et leping, millega isik näeb ette, et tulevikus tema surma korral läheb talle kuuluva kinnisasja omand üle teistele lepinguosalistele, on pärimisleping selle sätte tähenduses.
- 27 Kõigepealt tuleb märkida, et pärimismääruse artikli 1 lõike 2 punkt g välistab selle määruse kohaldamisalast „õigused ja varaesemed, mis tekivad või lähevad üle muul viisil kui pärimise teel, näiteks kinkimine [...]“. Seevastu selle määruse artikli 3 lõike 1 punktis b määratletud pärimislepingute puhul on tegemist „surma puhuks tehtud korraldustega“ selle määruse artikli 3 lõike 1 punkti d tähenduses, samamoodi nagu testamendid või ühised testamendid.

- 28 Pärimismääruse artikli 3 lõike 1 punktis b on pärimisleping määratletud kui „leping, sealhulgas vastastikusest testamendist tulenev kokkulepe, millega vastutasu eest või ilma selleta luuakse, muudetakse või lõpetatakse õigusi ühe või mitme lepinguosalise tulevase pärandi suhtes“.
- 29 Euroopa Kohtu väljakujunenud praktika kohaselt tuleneb nii liidu õiguse ühetaolise kohaldamise nõudest kui ka võrdsuse põhimõtte kohaldamise nõudest, et sellise liidu õigusnormi sõnastust, mis ei viita sõnaselgelt liikmesriikide õigusele õigusnormi tähenduse ja ulatuse kindlaksmääramiseks, tuleb tavaliselt kogu liidus tõlgendada autonoomselt ja ühetaoliselt ning sellise tõlgenduse andmisel tuleb arvesse võtta nii selle sätte sõnastust kui ka sätte konteksti ja asjaomase õigusakti eesmärki (1. märtsi 2018. aasta kohtuotsus Mahnkopf, C-558/16, EU:C:2018:138, punkt 32 ja seal viidatud kohtupraktika).
- 30 Mis puudutab pärimismääruse artikli 3 lõike 1 punkti b sõnastust, siis tuleb märkida, et selles sättes on silmas peetud üldiselt kokkuleppeid, millega antakse õigusi tulevaseks „pärimiseks“.
- 31 Selle kohta tuleb märkida, et pärimismääruse artikli 3 lõike 1 punkti a kohaselt toimub „pärimine“ „surma korral“ ja see mõiste hõlmab „isiku vara [...] mis tahes vormis üleminek[ut], olenemata sellest, kas üleminek toimub surma puhuks tehtud korralduse alusel või seadusjärgse pärimise teel“.
- 32 Sellest järeldub, et leping, millega isik näeb ette talle kuuluva kinnisasja omandi tulevase ülemineku oma surma korral ja annab seega teistele lepinguosalistele õigusi tema tulevase pärandi suhtes, kujutab endast „pärimislepingut“ pärimismääruse artikli 3 lõike 1 punkti b tähenduses.
- 33 Niisugust tõlgendust toetab selle määrusega taotletav eesmärk vältida pärimisasja killustamist vastavalt pärimisasja jagamatuse põhimõttele ning kehtestada ühtne kord, mida kohaldatakse piiriülese mõjuga pärimise kõigi tsiviilõiguslike aspektide suhtes, ja täpsemalt „varaesemete [...] mis tahes vormis üleminek[u]le isiku surma korral“, nagu nähtub nimetatud määruse põhjendusest 9 (vt selle kohta 21. juuni 2018. aasta kohtuotsus Oberle, C-20/17, EU:C:2018:485, punktid 55 ja 56).
- 34 Sellega seoses tuleb meenutada, et kuigi pärimismääruse artikli 1 lõike 2 punkti g kohaselt on selle määruse kohaldamisalast välja arvatud vara, mis läheb üle muul viisil kui pärimise teel, näiteks kinkimise teel, tuleb seda erandit tõlgendada kitsalt.
- 35 Sellest järeldub, et kui pärimislepingus sisalduv korraldus seisneb sarnaselt „kinkimisega“ artikli 1 lõike 2 punkti g tähenduses kinkes, kuid jõustub üksnes pärandaja surma korral, kuulub see sama määruse kohaldamisalasse.
- 36 Kõiki eeltoodud kaalutlusi arvestades tuleb esimesele küsimusele vastata, et pärimismääruse artikli 3 lõike 1 punkti b tuleb tõlgendada nii, et leping, millega isik näeb ette, et tulevikus tema surma korral läheb talle kuuluva kinnisasja omand üle teistele lepinguosalistele, on pärimisleping selle sätte tähenduses.

Teine küsimus

- 37 Teise küsimusega soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt teada, kas pärimismääruse artikli 83 lõiget 2 tuleb tõlgendada nii, et see on kohaldatav enne 17. augustit 2015 toimunud kohaldatava õiguse valiku kehtivuse kontrollimisele, kui see valik puudutab pärimislepingut selle määruse artikli 3 lõike 1 punkti b tähenduses.

- 38 Tuleb meeles pidada, et nimetatud määruse artikli 83, mille pealkiri on „Üleminekusätted“, lõikes 2 on ette nähtud, et kui „surnu oli enne 17. augustit 2015 valinud oma pärandile kohaldatava õiguse, on valik kehtiv, kui see vastab III peatükis sätestatud tingimustele või kui valik on kehtiv rahvusvahelise eraõiguse sätete kohaldamisel, mis kehtisid valiku tegemise ajal riigis, kus oli surnu harilik viibimiskoht, või mis tahes riigis, mille kodakondsus surnul oli“.
- 39 Sellega seoses tuleb tõdeda, et nagu nähtub juba selle sätte sõnastusest koostoimes pärimismääruse artiklitega 21 ja 22, reguleerib see sätte pärimisasjale kui tervikule kohaldatava õiguse valiku kehtivust. Käesoleval juhul nähtub aga Euroopa Kohtule esitatud toimikust – ja tingimusel, et eelotsusetaotluse esitanud kohtu kontroll seda kinnitab –, et Austria õiguse valimine puudutas pärandaja poolt üksnes ühe talle kuulunud eseme suhtes sõlmitud pärimislepingut, mitte kogu tema pärandit, mistõttu ei saa sellistel asjaoludel lugeda täidetuks ka pärimismääruse artikli 83 lõike 2 kohaldamise tingimust.
- 40 Kõiki eeltoodud kaalutlusi arvestades tuleb teisele küsimusele vastata, et pärimismääruse artikli 83 lõiget 2 tuleb tõlgendada nii, et see ei ole kohaldatav enne 17. augustit 2015 toimunud kohaldatava õiguse valiku kehtivuse kontrollimisele, kui see valik puudutab üksnes selle määruse artikli 3 lõike 1 punktis b nimetatud pärimislepingut, milles käsitletakse pärandajale kuuluvat konkreetset eset, mitte tema pärandit tervikuna.

Kohtukulud

- 41 Kuna põhikohtuasja poolte jaoks on käesolev menetlus eelotsusetaotluse esitanud kohtus pooleli oleva asja üks staadium, otsustab kohtukulude jaotuse liikmesriigi kohus. Euroopa Kohtule seisukohtade esitamisega seotud kulusid, välja arvatud poolte kohtukulud, ei hüvitata.

Esitatud põhjendustest lähtudes Euroopa Kohus (esimene koda) otsustab:

- 1. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 4. juuli 2012. aasta määruse (EL) nr 650/2012, mis käsitleb kohtualluvust, kohaldatavat õigust ning otsuste tunnustamist ja täitmist, ametlike dokumentide vastuvõtmist ja täitmist pärimisasjades ning Euroopa pärimistunnistuse loomist, artikli 3 lõike 1 punkti b tuleb tõlgendada nii, et leping, millega isik näeb ette, et tulevikus tema surma korral läheb talle kuuluva kinnisasja omand üle teistele lepinguosalistele, on pärimisleping selle sätte tähenduses.**
- 2. Määruse nr 650/2012 artikli 83 lõiget 2 tuleb tõlgendada nii, et see ei ole kohaldatav enne 17. augustit 2015 toimunud kohaldatava õiguse valiku kehtivuse kontrollimisele, kui see valik puudutab üksnes selle määruse artikli 3 lõike 1 punktis b nimetatud pärimislepingut, milles käsitletakse pärandajale kuuluvat konkreetset eset, mitte tema pärandit tervikuna.**

Allkirjad